

Павал Абрамовіч

...надышоў час назваць

асабісты рэкорд Коласа як грыбніка...

«Баравікі мне часта сняцца...»

Якуб Колас на грыбных ростанях

Ёсць людзі, якія не ўяўляюць сваё жыццё без мора альбо гор. І калі яны доўгі час пазбаўлены любых сэрцу мясцінаў, то пачынаюць цяжка хварэць.

Да ліку такіх людзей належаў і Якуб Колас.

Сын лесніка, ён не ўяўляў сваё жыццё без лесу. Але лес насамрэч быў для яго толькі *пралогам*, уводнаю часткаю. У адзіноце, быццам мастак падчас ставарэння твора, Колас уваходзіў у лес, каб потым памкнуцца далей.

Так пачыналася *асноўная гісторыя*, уся *фабула* якой складалася пераважна з пошукаў грыбоў.

Баравікі ў творах і ў снах

Шукаў і збіраў Колас пераважна баравікі. І сваіх персанажаў да гэтага занятку заахвоціў.

«Для яго [Андрэя Лабановіча. – *Зайв. айт.*] не было болей пры-

емнага занятку, як хадзіць па баравінах і шукаць баравікі. <...> Ды што за баравікі! А якое чыстае і звонкае паветра ў летнюю раніцу! Гукнеш, дык здаецца, што хвойкі пераклікаюцца адна з другою і кожная падае свой голас. А якая радасць для сапраўднага грыбніка, калі насунешся на мнагалікую сям'ю рознага ўзросту чорных, з адценнем срэбранага налёту на маладых пругкіх шапках, ладных, ні з чым не параўнаных баравікоў! Усё тады забываеш на свеце, нават жандарскага ротмістра" ("На ростанях").

Вялікі грыбны род баравікоў (міколагі налічваюць каля 300 відаў), які не можа існаваць без лясных дрэваў, усхвалены Коласам таксама ў вершах.

У тых мясцінах Коласавай паэзіі, дзе растуць баравікі, ззяе радасць жыцця, гучыць бадзёры рытм, вее мастацкай свежасцю. Баравікам, як вядома, патрэбны палітэя дажджом сонечныя ўзгоркі, каб расці.

Чорнагаловыя, удалыя,
Баравічкі мае любыя!
Якою слаўнаю сям'ёю
Вы ўстаяце перада мною!
Я помню летнія часіны
І вас, грыбныя баравіны!
Ранюткі час. Нідзе нікога,
Між дрэў звяецца дарога,
А па дарозе ты з кашом
У лес шыбуеш ціхачом...

У іншым месцы аўтабіяграфічнай паэмы "Новая зямля", адкуль узята гэтая цытата, Колас прызнаецца, што "Мне не даюць грыбы спакою // Баравікі мне часта сняцца..."

Адзін з самых уплывовых сучасных спецыялістаў па снах і іх дэшыфруючы, амерыканскі пастар і псіхатэрапеўт Дэвід Лоф кажа, што ядомыя грыбы бачаць у снах людзі, якімі валодае вялікае і светлае пачуццё, і калі чалавек збірае грыбы, яго чакае шчасце. А Настрадамус у сваім сонніку адзначае, што бачыць менавіта белыя грыбы ёсць абяцаннем поспеху.

Згадкі пра тое, што яму сняцца баравікі, прысутнічаюць не толькі ў мастацкіх творах, але і ў прыватным ліставанні Коласа.

Як высвятляецца, "грыбныя" сны пісьменнік бачыў тады, калі аніяк не мог патрапіць у лес ці наогул быў далёка ад родных мясцінаў.

"Сёння снілся мне лес і белыя грыбы. Соскучылся по лесу..." – пісаў Колас мастацтвазнаўцу Антону Усу ў красавіку 1943 года. Гэты ліст быў адпраўлены з Ташкенту, дзе Колас апынуўся падчас вайны.

Сам пісьменнік, як бачна, тлумачыць свой сон простым сумам па лясх Беларусі і адзначае, што "война прынімае затяжной характар".

Але сон Коласа збудзецца – роўна праз год ён пабачыць радзіму.

Магчыма, сны сапраўды не падманваюць, як і соннікі. Да прыкладу, Ванга сцвярджала, што белыя грыбы ў снах абяцаюць чалавеку гэткую радасць, на якую ён нават не разлічваў.

Лісты пра грыбы да маленькага сына

Як і кожны грыбнік, Колас мог доўга і з веданнем справы размаўляць пра грыбы, найперш пра баравікі. Аднак падобныя размовы ён вёў толькі з самымі блізкімі людзьмі. І толькі іх запрашаў у лес на сумеснае "ціхае паляванне".

Так, у 1923 годзе Колас паехаў у Слуцк на курсы настаўнікаў, каб чытаць лекцыі па граматыцы і метадцы выкладання беларускай мовы.

Трэба адзначыць, што пісьменнік заўсёды кепска пачуваўся, калі быў вымушаны пакідаць сваю сям'ю і родныя мясціны. Нават, калі адсутнічаў тыдзень ці два.

У Слуцку 40-гадовы Колас таксама сумаваў, што адчувальна па ягоных лістах

да жонкі. Ён марыў, як хутка вернецца ў Менск і адразу выправіцца па грыбы з Юрыям, сваім другім сынам.

“Ах, мой мілы Юрачка! Калі вярнуся дадому... пойдзем з табою ў лес грыбы збіраць, возьмем таксама маму, бо яна добрая, слаўная, мілая, харошая; праўда, сыноч?” – пыгаўся Колас.

Падобныя прапановы 6-гадоваму сыну, спавітыя бацькоўскай любоўю і клопатам, ён рабіў амаль у кожным лісце са Слуцка: *“Я хачу, каб ты направиўся за гэты час, бо калі не направишся, то не будзе як узяць цябе ў лес грыбы збіраць”*.

Ці вось яшчэ адзін тагачасны ліст – цяпер са зваротам да жонкі Марыі: *“Ну, як прыеду, то пойдзем з табою ў лес на рэвізію баравікоў”*.

Гэтыя абяцанні пісьменнік выканаў.

Баравічкі як сыночкі

Сапраўдная грыбная жарсць жыла ў сэрцы Коласа. Хаваць яе ад людзей, у тым ліку чытачоў, ён не збіраўся.

Баравікі былі для пісьменніка, без перабольшванняў, крытэрам паўнаважнасці жыцця.

“Што ж у вас там? Ці многа назбіралі грыбоў? Ці ёсць яны цяпер?” – пыгаўся ён у жонкі (ліст ад 23.08.1926 г.). Тое ж пытанне – да свайго дзязькі Ігнася: *“Як там вы гадуецца? Ці многа нагатавалі баравікоў?”* (ліст ад 13.09.1946 г.).

Іншым разам нястомны клопат Коласа пра грыбы апырэджаў ягоныя думкі аб уласнай сям’і. Так, у адным з лістоў да жонкі чытаем: *“Мілыя баравічкі! А яны так часта прыходзілі на думкі мне. Як жа тваё здароўе? Як жыўць сыночкі мае?”* (ліст ад 08.07.1924 г.).

Грыбы тут нібыта зачын у былінах. Да таго ж два іранічныя сказы пра баравікі прыхоўваюць пяшчоту Коласа як мужа і бацькі.

І прыгледзецца: словы “баравічкі” і “сыночкі” – назоўнікі, ласкава “паменшаныя” паводле аднаго прынцыпу. Гэта часткі мазаікі, якія кладуцца ў адну агульную карціну жыцця. Светлага зямнога жыцця, немагчымага без родных істотаў і рэчаў.

Праз чвэрць стагоддзя змучанага стратамі і хваробамі Коласа ахопіць адчай. І мілай гульні з важкімі для яго словамі больш не будзе. Пісьменнік паставіць іх поруч, адно за адным, нібыта ў тэстаменце. І коска будзе не падзелам, не мяжою – яна выразна пазначыць аднародныя члены сказа: *“Я ўжо не адчуваю радасці жыцця, а проста ў сілу інерцыі татчу зямлю. Шкода мне сыноў, баравікоў, дзеля якіх яшчэ хочацца пажыць колькі гадоў”* (ліст да Міхася Лынькова ад 27.10.1947 г.).

Аднак гэта будзе пазней, калі ўжо не будзе ў жывых ні жонкі Марыі, ні сярэдняга сына... Юрый Міцкевіч пойдзе на вайну і загіне; свайму бацьку 24-гадовы юнак паспее даслаць толькі два лісты. Кожны з іх будзе пачынацца словамі “Дарагі Тата”.

У пошуках ідэальнага баравіка

Згадкі пра грыбы ў лістах да сям’і былі абавязковымі, але караценькімі. А вось, да прыкладу, у ліставанні Коласа з паэтам і перакладчыкам Сяргеем Гарадзецкім баравікі “займалі” больш месца, чым іх супольныя літаратурныя справы і клопаты.

Іншым разам Колас вымушаны быў тлумачыць сёе-тое пра грыбное сямейства *Boletus* свайму сябры:

“Дубовікі – першыя вясеннія грыбы. Они называются у нас “выпльвальнікамі”, “колосовікамі”: появление первых белых грибов совпадает с периодом, когда рожь выпускает колосья” (ліст ад 16.06.1938 г.).

Існуе некалькі версіяў, чаму Канстанцін Міцкевіч узяў сабе псеўданім Якуб Колас. Цалкам магчыма, што выбар прозвішча тлумачыцца насамрэч ягонай жарсцю – зборам каласавікоў (баравікоў).

Калі Колас упершыню наведаў дом Гарадзецкага ў Ленінградзе, яго пачаставалі белымі грыбамі. Відавочна, Сяргей і Анна Гарадзецкія ўжо ведалі, чым дагадзіць беларускаму літаратару. Ён аддаў належнае прыгатаванай страве.

З таго часу Колас пачаў рэгулярна слаць Гарадзецкаму пасылкі з баравікамі альбо перадаваць іх пры асабістых сустрэчах. Пачалося нават прыхаванае суперніцтва. Колас упарта жадаў знайсці такія баравікі, якія б па сваіх якасцях значна пераўзыйшлі ўсе астатнія. І тыя, якімі частаваў яго Гарадзецкі, і тыя, якія сам Колас ужо прэзентаваў яму.

“Я послал тебе грамматику, которую ты уже, должно быть, получил. Вслед за грамматикой на помощь подойдут и белорусские боровики. И эти боровики меня не удовлетворяют. Но я все же хочу доказать тебе со временем, что я пришлю тебе таких боровиков, которыми останусь доволен и я” (ліст ад 22.03.1937 г.).

Надшыю час назваць асабісты рэкорд Коласа як грыбніка. Вось ён: каля 400 штук за дзень; месца збору: лясы каля Балачанкі, вёскі пад Пухавічамі.

Пісьменнік, відавочна, не перабольшваў – не той ён быў чалавек.

Пакуль Купала спіць на траве...

Не ўсе блізкія людзі падзялялі захапленне літаратара баравікамі. Нават самы лепшы сябра – Янка Купала, якога Колас нязменна называў “мой дарагі Янка” і з якім найчасцей выпраўляўся ў лес. Падчас гэтых сумесных вандровак Купала дэманстраваў абыякавасць да грыбоў.

Так, у часе адной лясной вандроўкі – у самы грыбны сезон! – пясняр збіраў зуброўку (верагодна, з дапамогай гэтай травы, якая таксама ёсць моцным антысептыкам, Купала лекаваў свае шматлікія хваробы).

Апынуўшыся ў лесе, Купала іншым разам проста спаў на зямлі, пакуль ягоны сябра паляваў на баравікі.

Аднойчы той “лясны сон” вылез Купалу бокам. Напрыканцы красавіка 1938 года ён моцна застудзіўся, а потым доўга змагаўся з плеўрытам і запаленнем правага лёгкага.

Сапраўды, знаёмыя і сябры Коласа па-рознаму ставіліся да ягонай жарсці. Але ўсе яны цудоўна разумелі, што як рыбе патрэбна вада, так і Коласу неабходны рэгулярныя паходы па грыбы.

“З поўдня, ці, правільней будзе сказаць, з усходняга поўдня, прыехаў Колас. Сядзіць у Клязьме і думае пра баравікі (...) Ад думак і суму крыху схуднеў. Але маркі не здае: дуж ва ўсім як дуб”, – пісаў у снежні 1943 года Міхась Лынькоў ў лісце да Пімена Панчанкі.

Вялікія планы на лета

Што магло пазбавіць Коласа раўнавагі і спакою, акром злыбедаў?

Пісьменнік прызнаваўся, што ягоны настрой цалкам залежыць ад надвор’я. Таму ён усюды браў з сабой барометр, які называў “нязменным спадарожнікам жыцця”.

Але Колас не быў метэазалежным, як цяпер кажуць. На здароўі пісьменніка адмоўна адбівалася толькі тое надвор’е, якое не спрыяла грыбам, – альбо празмерна халоднае, альбо празмерна засушлівае. Аб ягоным надыходзе Коласа папярэдзваў барометр.

Затое, калі летам праходзілі дажджы, маркоту літаратара як рукой здымала.

“Теперь дорога барометра изменилась, поэтому изменилось мое самочувствие и настроение. С 11 июля пошли дожди, и все повеселело. Сейчас появились грибы... <...> Я забросил рыболовство и круто взял курс на лес. Хожу по лесу, ищу боровики и размышляю, обдумываю свою поэму, а это много значит”, – радасна паведамляў Колас Гарадзецкаму (ліст ад 02.08.1940 г.).

Калі б не нудотная праца – бясконцыя справы ў Акадэміі навук БССР і

паседжанні ў Маскве, – Колас, верагодна, збудаваў бы сабе дом каля пушчы і жыў бы пераважна там, цалкам прысвяціўшы сябе літаратурнай творчасці.

Але ў варунках, калі перад савецкімі пісьменнікамі “разгортвалася вялікая і прыйкрасная праца” (цытата з выступу Максіма Горкага на паседжанні аргкамітэта Саюза пісьменнікаў СССР 7 верасня 1933 года), вольны час Колас меў збольшага толькі летам. І выдаткоўваць яго ён імкнуўся пераважна толькі на літаратуру і збіранне грыбоў.

“Я збіраюся паехаць у разведку туды ж, у Беразіно [вёска на беразе Свіслачы ў Пухавіцкім раёне Менскай вобласці. – Заўв. аўт.], каб наняць на лета хату. Мясціна мне падабаецца. Шмат жоўтага пяску і маладога хваёвага лесу, у якім павінна быць многа баравікоў. Чакаю толькі, калі трохі будзе вальней”, – пісаў Колас Пятрусю Глебку (ліст ад 13.04.1938 г.).

Аднак аўрал на працы здараўся і летам. Ці адпачынак перакрэслівала хвароба. Так, у ліпені 1938 года Коласа напаткала запаленне лёгкіх – узнёслыя планы на конт лета, пра якія вясною ён распавядаў Глебку, былі скасаваныя. Цяжкая хвароба не збіралася адступаць нават напачатку восені.

“Так и ушло все лето, мое самое лучшее время в году. Мне даже не удалось ни разу поехать в мои любимые леса и собирать боровиков. Вот и все о себе”, – са скрухаю паведамляў Колас паэтыцы Святлане Сомавай (ліст ад 20.09.1948 г.).

Няўмольны час іншым разам імкліва набіраў разбег, падначальваў сабе ўсё жыццё. І тады Колас марыў ужо не пра “грыбное” лета, а хця б пра вольныя выходныя ці нават часінку, якую можна было б прысвяціць баравікам.

Паскораны рытм жыцця, які ўплывае на збор грыбоў, знайшоў адлюстраванне ў творах Коласа. Напрыклад, у паэме “Рыбакова хата” (1941–1947 гады):

*Ці ў лес дубовы на хвілінку,
Калі ён трапіцца грыбны.
Баравікоў збяруць яны
Ды едуць далей без утынку.*

“Перадай беларускаму небу...”

Колас быў здольны да самакантролю, аналізу сваіх думак, пачуццяў і ўчынкаў. Ён выдатна разумеў, чым ёсць для яго грыбы.

“Вось ужо другі год, як не збіраю я баравікоў. Усякі скажа, што я кажу глупства, што баравікі ў такі час [час вайны. – Заўв. аўт.]... гаварыць аб іх – проста не паважаць тае справы, якая займае ўсіх на свеце. <...> А калі я кажу пра баравікі, то я хачу сказаць аб маёй вялікай тузе на роднай зямлі”, – тлумачыў Колас Міхасю Лынькову (ліст ад 19.08.1942 г.).

Праз сем гадоў у лісце да Глебкі з санаторыя Колас, стомлены разлукай з радзімай, таксама не будзе стрымліваць свае пачуцці. З уласцівай яму шчырасцю ён ізноў скажа пра ролю баравікоў – цяпер не ва ўласным жыцці, а ў адносінах да Беларусі: *“Моцна цалую цябе. Перадай беларускаму небу, каб яно было ласкавым у дачыненні да нашай зямлі, да нашых лясоў і прынесла ім вялікі ўраджай грыбоў”* (ліст ад 02.03.1949 г.).

Для Коласа баравікі былі не толькі сімвалам дабрабыту і еднасці з прыродаю, але і сімвалам роднай краіны. Ураджай грыбоў ён успрымаў як падарунак неба, знак ягонага ласкі да Беларусі. Калі лёс выштурхоўваў Коласа з радзімы, ён непакоіўся, і тады, нібыта на паратунак, да пісьменніка прыходзілі “грыбныя” сны – сны пра магчымасць шчасця.

Але ўсё гэта на паверхні. Выпраўляючыся па баравікі, Колас адначасова пачынаў літаратурна-мастацкія пошукі, паглыбляўся ў роздум аб уласных творах, *“а гэта шмат значыць”*. Відавочна, толькі тут, а не за пісьменніцкім сталом, ён адчуваў моцны прыліў творчай энергіі. Справа жыцця (літаратура) і захапленне жыцця (грыбы) рабіліся адным цэлым.